

ZAPISNIK

sa 37. sjednice Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, održane 23. aprila 2019. godine

Sjednica je počela u 14 sati i 10 minuta.

Sjednici je predsjedavao dr Halil Duković, predsjednik Odbora.

Sjednici su prisustvovali sljedeći članovi Odbora: dr Suad Numanović, Mirsad Murić, Momčilo Martinović, mr Mihailo Anđušić i poslanik mr Ervin Ibrahimović, zamjena člana Odbora dr Nedžada Dreševića, u skladu sa članom 65 Poslovnika Crne Gore.

Sjednici nijesu prisustvovali članovi Odbora dr Budimir Aleksić i dr Ljiljana Đurašković.

Sjednici je, u skladu sa članom 67 stav 1 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovao Elmir Kurtagić, v.d. direktora Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava.

Sjednici su, u skladu sa članom 67 stav 2 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali: Leon Gjokaj, generalni direktor Direktorata za unapređenje i zaštitu prava manjinskih naroda u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava i Tanja Pavićević, koordinatorka medijskog programa u NVO „Građanska alijansa“.

Sjednicu su pratili predstavnici medija.

Za sjednicu je utvrđen sljedeći

D N E V N I R E D:

- Usvajanje Zapisnika sa 36. sjednice Odbora, održane 15. aprila 2019. godine –

1. IZVJEŠTAJ O RADU FONDA ZA ZAŠTITU I OSTVARIVANJE MANJINSKIH PRAVA ZA 2018. GODINU;

2. INFORMACIJE O AKTIVNOSTIMA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE U APRILU 2019. GODINE:

(1) Informacija o učešću člana Odbora za ljudska prava i slobode Momčila Martinovića na Javnoj raspravi o Nacrtu strategije za ostvarivanje prava djeteta u Crnoj Gori za period od 2019-2023. godine, održanoj u Podgorici 16. aprila 2019. godine;

(2) Informacija sa Javne debate na temu „Ljudska prava osoba s invaliditetom u obrazovnim kurikulumima“, održane u Podgorici 16. aprila 2019. godine;

3. TEKUĆA PITANJA.

****

Zapisnik sa 36. sjednice Odbora za ljudska prava i slobode, održane 15. aprila 2019. godine usvojen je jednoglasno, bez primjedbi.

****

PRVA TAČKA- IZVJEŠTAJ O RADU FONDA ZA ZAŠTITU I OSTVARIVANJE MANJINSKIH PRAVA ZA 2018. GODINU

Uvodno obrazloženje Izvještaja o radu Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava za 2018. godinu dao je v.d. direktora Fonda Elmir Kurtagić.

Podsjetio je da je Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, u skladu sa Zakonom o manjinskim pravima i slobodama, dužan da godišnji izvještaj o radu podnese Skupštini Crne Gore najkasnije do 31. marta tekuće godine za prethodnu godinu, što je ove godine Fond blagovremeno realizovao.

Istakao je da je 2018. godina za Fond bila prelomna, u smislu da su do pred sami kraj kalendarske godine, čekali stvaranje uslova za implementaciju Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o manjinskim pravima i slobodama, usvojenog u aprilu 2017. Raspodjela sredstava projektima bila je dovedena u pitanje iako je za tu svrhu bilo opredijeljeno 983.747, 43 eura. Međutim, i pored svih poteškoća uspjeli su da u zakonskim okvirima i rokovima ispune zadatak i misiju zbog koje je Fond osnovan.

Početak decembra 2018. objavljen je Konkurs za raspodjelu sredstava za finansiranje projekata za podršku aktivnostima značajnim za očuvanje i razvoj nacionalnih i etničkih posebnosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u oblasti nacionalnog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta. Komisija za vrednovanje je, uz administrativno-tehničku pomoć Stručne službe, u najkraćem mogućem roku uspjela da pregleda formalno- pravnu ispunjenost uslova 235 projekata, a zatim izvrši bodovanje 143 projekta koji su ispunili te uslove. Od 143 projekta finansijskom podrškom je obuhvaćeno 97 projekata sa ukupnim iznosom od 755.293 eura, dok 46 projekata kvalitetom nijesu zaslužili da budu finansijski podržani sredstvima Fonda i odbijeni su zbog nedovoljnog broja bodova. Komisija je zauzela stav da novac građana Crne Gore ne treba raspodijeliti nekvalitetnim projektima „po svaku cijenu“, čime je razlika od 228.454,43 eura sa transfera institucijama, pojedincima, nevladinom i javnom sektoru vraćana u Budžet Crne Gore.

Kurtagić je naglasio da je statistički prikaz podataka o projektima koji su prijavljeni i podržani dat u posljednjem poglavlju Izvještaja. S obzirom da je rok za realizaciju većine odobrenih projekata u toku, do kraja 2019. godine imaće podatke o njihovoj realizaciji i prikazaće ih u narednom godišnjem izvještaju.

Poštujući Zaključke Skupštine Crne Gore, akcentat je stavljen na prikaz prijavljenih i podržanih projekata po teritorijalnom principu, a podržan je i veći broj multinacionalnih projekata. Istakao je da su podržana 34 multinacionalna projekta sa 273.092 eura, što čini 36% od ukupnih sredstava i do sada predstavlja ubjedljivo najveći procenat podrške projektima ove vrste.

Imajući u vidu sve navedeno i Zaključak Skupštine Crne Gore, objavljen u „Službenom listu CG“, broj 82/18 kojim se prihvata Izvještaj o radu Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava za 2017. godinu, Kurtagić je ocijenio da je primijetno poboljšanje u radu Fonda. Izrazio je nadu da će u budućem periodu, odmah nakon usvajanja Statuta Fonda, biti u zakonskoj mogućnosti da kadrovski ojačaju Stručnu službu Fonda.

Od svog postojanja do danas Fond je podržao 1.442 projekata čime je značajno doprinio očuvanju i razvoju nacionalnih, etničkih, kulturnih, vjerskih i jezičkih posebnosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, kontinuirano realizujući zadatak misiju u cilju doprinosa multikulturalnosti, multietničnosti i multikonfesionalnosti crnogorskog društva.

U raspravi su učestvovali poslanici: mr Mihailo Anđušić, dr Suad Numanović, Mirsad Murić, mr Ervin Ibrahimović, Momčilo Martinović, dr Halil Duković i v.d.direktora Fonda Elmir Kurtagić.

Predsjednik i članovi Odbora su iskazali zadovoljstvo što je Izvještaj dostavljen Skupštini u zakonskom roku i ocijenili da je kvalitativno, kvantitativno i analitički dobro urađen.

Član Odbora mr Mihailo Anđušić je podsjetio na Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o manjinskim pravima i slobodama usvojen 2017. godine, kojim se, između ostalog, doprinijelo reformisanju rada Fonda u cilju sprečavanja objektivno mogućeg konflikta interesa, uvođenjem dvostepenosti kod odlučivanja o projektima i kvalitetnijoj raspodjeli sredstava. Interesovalo ga je da li su u Fondu zadovoljni primjenom inoviranih zakonskih rješenja i da li im je olakšan posao u raspodjeli sredstava projektima.

Poslanik dr Suad Numanović je istakao da su vidljivi rezultati primjene Zakona o manjinskim pravima i slobodama, koji je stvorio pretpostavku da vrlo kvalitetni multinacionalni projekti zavrijede pažnju i da se opredijele sredstva za njihovu realizaciju. To svakako neće umanjiti mogućnost nacionalnim projektima, jer nacionalno i multinacionalno je ono što Crnu Goru čini građanskom državom i njima se doprinosi učvršćivanju građanske države. S obzirom da je kratak vremenski period od kada je izvršena raspodjela sredstava projektima za 2018. interesovao se da li je izvršena evaluacija projekata. Posebno je ukazao na važnost evaluacije projekata i na kadrovsko jačanje Fonda, uz uvjerenje da je Fond institucija koja daje značajnu podršku razvoju manjinskih prava i sloboda u Crnoj Gori.

Član Odbora Mirsad Murić je pohvalio Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava koji je ispoštovao preporuke i Zaključke Skupštine i prilikom raspodjele sredstava vodio računa o teritorijalnom principu i multinacionalnim projektima. Smatra da bi se djelimično mogla unaprijediti metodologija sačinjavanja Izvještaja. Upitao je koliko je sredstava Fonda dodijeljeno za projekte domicilnih Roma radi promocije njihove kulture i etničke pripadnosti.

Poslanik mr Ervin Ibrahimović smatra da poslednji rezultati u radu Fonda ukazuju da su zaposleni u Fondu svjesni važnosti te institucije. Ukazao je da se u svijetu zbog nedovoljnog međusobnog poznavanja dešavaju brojni sukobi zasnovani na nacionalnim i vjerskim podjelama. Zahvaljujući projektima Fonda u poslednjih deset godina mlađim generacijama omogućeno je da upoznaju sve ljepote Crne Gore. Mišljenja je da treba podržati Fond koji konstantno bilježi unapređenje rada.

Član Odbora Momčilo Martinović je naglasio da prilikom izvještavanja o realizaciji projekata posebnu pažnju treba posvetiti mjerljivosti rezultata i indikatorima, kako bi građani Crne Gore i korisnici ovih aktivnosti imali uvid u mjerljive, nove vrijednosti dobijene realizacijom projekata.

Predsjednik Odbora dr Halil Duković je pohvalio Odbor za ljudska prava i slobode i Skupštinu Crne Gore koji su imali razumijevanje za značaj Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava s obzirom da je Fond izvještaje o radu dostavljao Skupštini Crne Gore tek krajem godine. Prihvatanjem izvještaja o radu Fonda uz odgovarajuće Zaključke Skupština je Fondu davala dodatnu energiju da realizuje aktivnosti zbog kojih je osnovan. Izvještaj o radu Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava za 2018. godinu ukazuje na pozitivne novine u radu Fonda čemu je doprinio Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o manjinskim pravima i slobodama iz 2017. Ohrabrujućim smatra što je cijenjen kvalitet projekata dostavljenih Fondu i pozitivnom je ocijenio praksu Komisije za vrednovanje kojom se samo najboljim i najkvalitetnijim projektima dodjeljuju sredstva. Ako se nastavi ovim tempom, mišljenja je da će se svi ponositi radom Fonda i da će se kritike javnosti kojih je bilo poslednjih godina i koje su često bile opravdane svesti na najmanju moguću mjeru. Vjeruje da će se dvostepenošću u odlučivanju o raspodjeli sredstava Fonda doprinijeti namjenskoj i kvalitetno odrađenoj raspodjeli sredstava. Iz opravdanih razloga, u Izvještaju nedostaju informacije o monitoringu i evaluaciji projekata budući da su sredstva raspodijeljena u decembru prošle godine i nada se da će ovi podaci biti sadržani u narednom Izvještaju. Iskazao je zadovoljstvo što su sredstva za projekte u 2018. godini ipak raspodijeljena, navodeći da određenu odgovornost za kašnjenje

snosi i Skupština Crne Gore zbog kašnjenja u izboru članova Upravnog odbora i Komisije za vrednovanje projekata. Po prvim inputima, raspodjela sredstava je urađena kvalitetno. Posebno ga raduje rast broja multinacionalnih projekata. Iako svaka nacionalna zajednica ima svoje različitosti koje se moraju njegovati i poštovati, prilikom izrade i sprovođenja multinacionalnih projekata okuplja se više nacionalnih manjina koje pokazuju specifičnosti kojima se svi u Crnoj Gori ponose.

Elmir Kurtagić je naveo da Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o manjinskim pravima i slobodama ima pozitivne implikacije na rad Fonda. Na osnovu ovog donešen je novi Pravilnik o načinu vrednovanja projekata koji se finansiraju iz sredstava Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, kojim su kriterijumi za raspodjelu sredstava Fonda precizno utvrđeni. Podsjetio je da dvostepenost prilikom donošenja odluka o raspodjeli sredstava Fonda doprinosi izbjegavanju mogućeg sukoba interesa. Najavio je i informacije o monitoringu i evaluaciji projekata jer će tokom 2019. pratiti njihovu realizaciju kako bi utvrdili da li su sredstva koja je Fond dodijelio namjenski utrošena. Informisao je da je od 16 prijavljenih, podržano šest projekata domicilnih Roma sa 56.700 eura.

Nakon rasprave, Odbor za ljudska prava i slobode je jednoglasno (sa šest glasova „za“) podržao Izvještaj o radu Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava za 2018. godinu i na osnovu čl. 69 i 162 Poslovnika Skupštine Crne Gore podnio Skupštini

IZVJEŠTAJ O RAZMATRANJU IZVJEŠTAJA O RADU FONDA ZA ZAŠTITU I OSTVARIVANJE MANJINSKIH PRAVA ZA 2018. GODINU

Odbor za ljudska prava i slobode na 37. sjednici, održanoj 23. aprila 2019. godine, kao nadležni odbor, razmotrio je Izvještaj o radu Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava za 2018. godinu, koji je Skupštini Crne Gore podnio Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava.

Nakon uvodnih napomena predstavnika predlagača i rasprave Odbor je **jednoglasno** (sa šest glasova „za“) **podržao** Izvještaj o radu Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava za 2018. godinu i odlučio da predloži Skupštini da, saglasno članu 162 stav 2 Poslovnika Skupštine, donese sledeći

ZAKLJUČAK

1. Prihvata se Izvještaj o radu Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava za 2018. godinu.
2. Skupština Crne Gore ocjenjuje da je Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava podrškom za realizaciju 1.442 projekta u periodu od 2008. do 2018. godine i doprinosom očuvanju i razvoju nacionalnih, etničkih, kulturnih, vjerskih i jezičkih posebnosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, kao i kontinuiranim realizovanjem zadate misije u promociji multikulturalnosti, multietničnosti i multikonfesionalnosti crnogorskog društva, opravdao svoje postojanje.
3. Skupština Crne Gore koja je Fondu pružala kontinuiranu podršku u realizaciji njegove misije ocjenjuje da je primjena Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o manjinskim pravima i slobodama usvojenog 2017. godine, kojim se, između ostalog, omogućilo

reformisanje rada Fonda u cilju sprečavanja objektivno mogućeg konflikta interesa uvođenjem dvostepenosti u odlučivanje o projektima, rezultirala kvalitetnijom raspodjelom sredstava Fonda u 2018.

Skupština Crne Gore konstatuje, takođe, da je donošenje i implementacija novog Pravilnika o načinu vrednovanja projekata koji se finansiraju iz sredstava Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, a kojim su kriterijumi za raspodjelu sredstava Fonda precizno utvrđeni, imalo pozitivne implikacije na raspodjelu sredstava Fonda.

4. Postupajući po Zaključku Skupštine Crne Gore Fond je prilikom raspodjele sredstava u 2018. godini, u skladu sa jasnim kriterijumima utvrđenim Zakonom o manjinskim pravima i slobodama, vodio računa o teritorijalnom principu, multinacionalnim projektima i podršci najugroženijim grupama, među kojima su Romi. Stoga, Skupština podržava aktivnosti Fonda koji je u 2018. godini raspodijelio 273.092 eura za 34 multinacionalna projekta, što čini 36% od ukupno raspodijeljenih sredstava i predstavlja do sada najveći procenat podrške ovakvim projektima. Takođe smatra značajnom podršku sa 56.700 eura za šest projekata usmjerenih na unapređenje položaja Roma.
5. Skupština očekuje da će realizovanje 97 projekata za koje je u 2018. godini iz sredstava Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava opredijeljeno 755.293 eura doprinijeti stvaranju mjerljivih, novih vrijednosti u svim oblastima društvenog života značajnim za zaštitu manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.
6. S tim u vezi, Skupština ukazuje na važnost monitoringa i evaluacije projekata podržanih u 2018. godini i u tom cilju jačanje kadrovskih kapaciteta i poziva Fond da o istom informiše Skupštinu u Izvještaju o radu za 2019. godinu.
7. Skupština će Zaključak dostaviti Fondu za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, Kancelariji za evropske integracije i Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori.

Za izvjestioca Odbora na sjednici Skupštine određen je poslanik Mirsad Murić, član Odbora.

DRUGA TAČKA- INFORMACIJE O AKTIVNOSTIMA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE U APRILU 2019. GODINE

Odbor je jednoglasno (sa šest glasova „za“) usvojio Informaciju o učešću člana Odbora za ljudska prava i slobode Momčila Martinovića na Javnoj raspravi o Nacrtu strategije za ostvarivanje prava djeteta u Crnoj Gori za period od 2019-2023. godine, održanoj u Podgorici 16. aprila 2019. godine i Informaciju sa Javne debate na temu „Ljudska prava osoba s invaliditetom u obrazovnim kurikulumima“, održane u Podgorici 16. aprila 2019. godine.

Odlučeno je da Informacije, u skladu sa uobičajenom praksom u radu ovog Odbora, budu sastavni dio Zapisnika sa 37. sjednice.

TREĆA TAČKA- TEKUĆA PITANJA

- (1) Poziv Ministarstva pravde i Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori za učešće Predsjednika i članova Odbora za ljudska prava i slobode na zvaničnom predstavljanju Podregionalne inicijative „Jednak pristup pravdi za djecu u zemljama Zapadnog Balkana“ zakazanom za 24. april 2019.

Predsjednik Odbora dr Halil Duković je informisao članove Odbora da su Ministarstvo pravde Vlade Crne Gore i Predstavništvo UNICEF-a u Crnoj Gori uputili Poziv za učešće Predsjednika i članova Odbora za ljudska prava i slobode na zvaničnom predstavljanju Podregionalne inicijative „Jednak pristup pravdi za djecu u zemljama Zapadnog Balkana“ koje se održava u Podgorici 24. aprila 2019.

Zaključeno je da poslanici zbog obaveza u Skupštini koje se tiču glasanja i održavanja Premijerskog sata neće biti u mogućnosti da prisustvuju ovom događaju i da isti, u ime Odbora, isprate sekretar Odbora za ljudska prava i slobode i saradnica u Sekretarijatu.

Sjednica je završena u 14 sati i 35 minuta.

***

SASTAVNI DIO ZAPISNIKA SU:

- 1) Informacija o učešću člana Odbora za ljudska prava i slobode Momčila Martinovića na Javnoj raspravi o Nacrtu strategije za ostvarivanje prava djeteta u Crnoj Gori za period od 2019-2023. godine, održanoj u Podgorici 16. aprila 2019. godine i
- 2) Informacija sa Javne debate na temu „Ljudska prava osoba s invaliditetom u obrazovnim kurikulumima“, održane u Podgorici 16. aprila 2019. godine.

***

INFORMACIJA
O UČEŠĆU ČLANA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE MOMČILA
MARTINOVIĆA NA JAVNOJ RASPRAVI O NACRTU STRATEGIJE ZA OSTVARIVANJE
PRAVA DJETETA U CRNOJ GORI ZA PERIOD OD 2019-2023. GODINE,
održanoj u Podgorici 16. aprila 2019. godine

Član Odbora za ljudska prava i slobode Momčilo Martinović učestvovao je na Javnoj raspravi o Nacrtu strategije za ostvarivanje prava djeteta u Crnoj Gori za period od 2019-2023, održanoj u Podgorici 16. aprila 2019. godine.

Na Javnoj raspravi, koju je organizovalo Ministarstvo rada i socijalnog staranja, učestvovali su djeca i mladi, predstavnici državnih institucija, članovi Radne grupe koja je pripremila Nacrt strategije, predstavnici Savjeta za prava djeteta, nevladinih organizacija, konsultantkinja Branka Pavlović i stručni tim u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori.

Nacrt novog strateškog dokumenta za djecu pripremila je Radna grupa sačinjena od predstavnika: Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva pravde, Ministarstva zdravlja, Ministarstva prosvjete, Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Ministarstva kulture, Ministarstva odbrane, Ministarstva finansija, Nacionalne kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, Centra za socijalni rad za Opštinu Herceg Novi, NVO „Roditelji“ i predstavnik djece - dječak iz Dječjeg doma „Mladost“ u Bijeloj. Izradu ovog dokumenta podržalo je Predstavništvo UNICEF-a u Crnoj Gori koje je kao stručno-tehničku podršku Radnoj grupi angažovalo konsultantkinju Branku Pavlović.

Osnov za pripremu novog strateškog dokumenta za djecu u Crnoj Gori, čije usvajanje je Programom rada Vlade Crne Gore za 2019. godinu utvrđeno za drugi kvartal 2019. bile su preporuke sadržane u Zaključnim zapažanjima Komiteta UN za prava djeteta, Alternativni izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o Drugom i Trećem periodičnom izvještaju Crne Gore o primjeni Konvencije UN o pravima djeteta, Odgovori države Crne Gore na pitanja iz Drugog i Trećeg periodičnog izvještaja, Alternativni izvještaj o implementaciji preporuka UN Komiteta za prava djeteta koji je pripremila NVO „Centar za prava djeteta“, Izvještaj o evaluaciji sistema za praćenje stanja dječjih prava u Crnoj Gori za period 2014-2017 i Analiza implementacije prethodna dva Nacionalna plana akcije za djecu. Naglašeno je da je u procesu izrade Strategije sproveden širok konsultativni proces u kojem je pored predstavnika nadležnih institucija učestvovalo i oko 100 djece različitog uzrasta iz svih krajeva Crne Gore. Mišljenje djece bilo je ključno za analizu stanja i problema u ovoj oblasti.

Finalni Nacrt strategije koji je na javnoj raspravi do 19. aprila 2019. godine i dostupan je na web sajtu Ministarstva rada i socijalnog staranja sadrži analizu stanja, viziju ostvarivanja prava djeteta, strateške i operativne ciljeve, ključne aktivnosti nadležnih organa i tijela zaduženih za sprovođenje operativnih ciljeva i način izvještavanja i evaluacije Strategije. Takođe, pripremljen je Akcioni plan za implementaciju Strategije sa procjenom sredstava za period 2019-2020.

Goran Kuševića, generalni direktor Direktorata za socijalno staranje i dječju zaštitu u Ministarstvu rada i socijalnog staranja je podsjetio da je ovo treći strateški dokument za prava djeteta u Crnoj Gori, koji se donosi nakon dva Nacionalna plana akcije za djecu iz 2004. i 2013. Istakao je da je Strategija nacionalni, interesorni i sveobuhvatni dokument koji se bavi unapređenjem uslova za ostvarivanje prava djeteta u svim oblastima obuhvaćenim Konvencijom UN o pravima djeteta i njenim Fakultativnim protokolima. Posebno je naglasio da su Preporuke Komiteta UN za prava djeteta korišćene kao smjernice za pripremu Strategije kojom se nastoji odgovoriti na tri ključna izazova: potrebe i problemi djece, mogućnosti države u oblasti prava djeteta i preporuke Komiteta UN za prava djeteta i drugih relevantnih analiza u ovoj oblasti. Realizacija Strategije podrazumijeva interesornu i intersektorsku saradnju, odnosno saradnju javnog sektora sa nevladinim i međunarodnim organizacijama. Ocijenio je da je Crna Gora u poslednjoj deceniji ostvarila značajan napredak u stvaranju pravnih i strateških preduslova za primjenu institucionalnih, zakonodavnih i administrativnih reformi kako bi se prava djeteta zaštitila u skladu sa Konvencijom UN o pravima djeteta. Zaključio je da Strategija svoju viziju projektuje na budućnost djece koja imaju mogućnost da u Crnoj Gori ostvaruju sva svoja prava, osjećaju se uvažanim i bezbjednim građanima i prihvataju vrijednosti i odgovornosti koje doprinose prosperitetu društva. Takođe, Crna Gora ulaže u djecu, kao najvažniji ljudski kapital, podstiče ih da aktivno učestvuju u društvenom životu i razvijaju svoje potencijale.

Šef Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori Osama Makkawi Khogali je podsjetio da se prije 30 godina desilo nešto nevjerovatno- svjetski lideri su se okupili i u trenutku rijetkog globalnog jedinstva, donošenjem Konvencije UN o pravima djeteta, preuzeli istorijsku obavezu prema djeci širom svijeta. Tada su svakom djetetu dali obećanje da će promovisati, štiti i ostvarivati njegova prava. Ključna ideja Konvencije je da su djeca ljudska bića sa sopstvenim pravima. Konvencija je postala najviše ratifikovani ugovor o ljudskim pravima u istoriji čovječanstva i rezultirala je pozitivnim promjenama u životima mnogobrojne djece širom svijeta.

Khogali smatra da je Strategija za ostvarivanje prava djeteta prilika da se obavežemo na konkretne akcije za zaštitu i promovisanje prava za svako dijete u Crnoj Gori. S obzirom da je učešće djece u društvu jedan od vodećih principa Konvencije, ali i jedan od ključnih izazova, uspjeh je što se 30 godina nakon njenog usvajanja, djeca i mladi shvataju ozbiljno i što aktivno učestvuju u izradi nacionalne strategije o njihovim pravima. Khogali je čestitao djeci i mladima, partnerima iz Vlade, Skupštine, institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, nevladinih organizacija i akademske zajednice na aktivnom učešću i doprinosu u izradi Nacrta strategije. Veoma važnim smatra obezbjeđivanje adekvatnih ljudskih i finansijskih resursa za efikasno sprovođenje, monitoring i evaluaciju Strategije. Ono na šta smo se obavezali 1989. godine biće ispunjeno samo kada svaka vlada i svaki pojedinac budu podržavali ostvarenje svih prava djeteta i kada svako dijete bude u mogućnosti da traži njihovo ispunjenje, za šta je neophodna i politička volja i podrška javnosti- zaključio je Khogali.

Konsultantkinja Branka Pavlović je predstavila Nacrt strategije za ostvarivanje prava djeteta u Crnoj Gori, pripremljen u skladu sa Metodologijom razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata koju je Vlada Crne Gore utvrdila 2018. Istakla je da je Strategija krovni nacionalni dokument za djecu, ali nije jedini dokument koji se tiče prava djeteta, sveobuhvatna je jer se odnosi na sva prava djece definisana Konvencijom UN o pravima djeteta, a takođe je multisektorski i multiresorski dokument. Zasnovana je na indikatorima čije praćenje je definisano Nacionalnom strategijom održivog razvoja i indikatorima iz Transmonee baze.

Definisana su tri strateška cilja: unaprijediti interesornu i intersektorsku saradnju i druge ključne uslove za ostvarivanje prava djeteta, spriječiti sve oblike nasilja nad djecom i poboljšati ostvarivanje posebnih mjera zaštite djece i poboljšati dostupnost i kvalitet socijalne i zdravstvene zaštite i obrazovanja za svu djecu. U okviru njih definisano je 10 operativnih ciljeva. Utvrđene su i tri vrste indikatora: indikatori strateških ciljeva, operativnih ciljeva i indikatori rezultata.

Strategijom je obuhvaćeno osam zajedničkih preporuka iz svih analiziranih dokumenata kojima je sugerisano da treba reformisati institucionalnu strukturu Savjeta za prava djeteta, uspostaviti model konsultacija sa djecom o pitanjima kojima se Savjet bavi, osnažiti nacionalni jedinstveni sistem kontinuiranog prikupljanja podataka o pravima djeteta i mehanizama njihovog dijeljenja, uspostaviti jasne procedure informisanja, konsultovanja i aktivnog učešća aktera u odlučivanju i u pripremi novog strateškog dokumenta za ostvarivanje prava djeteta. Takođe, naglasak sa zakonodavnog i strateškog okvira treba pomjeriti na poboljšanje njihove primjene u praksi i obezbijediti jednak pristup ostvarivanju prava za osjetljive grupe djece. Pored navedenog, potrebno je uspostaviti savremen i koncizan sistem monitoringa ostvarivanja prava djeteta i obezbijediti međusektorsku koordinaciju u ostvarivanju prava djeteta i monitoringu stanja, povećati svijest javnosti o pravima djeteta, alocirati dovoljne ljudske, tehničke i finansijske resurse za ostvarivanje prava djeteta i monitoring stanja, obezbijediti strategije za prelazak sa međunarodnih, donatorskih izvora finansiranja na lokalno ili nacionalno finansiranje i povećati obim pružanja usluga NVO u oblasti prava djeteta i kvalitet tih usluga.

Posebno je istakla širok konsultativni proces koji je podrazumijevao održavanje radionica i fokus grupa kojima su obuhvatili i najranjivije grupe djece. Naročita pažnja je posvećena svemu što su djeca navela kao svoje potrebe.

Planirano je da se priprema godišnji izvještaj o implementaciji Strategije koji će usvajati Vlada Crne Gore koja će biti i odgovorna za njenu implementaciju. Mišljenja je da Radna grupa koja je pripremala Nacrt strategije treba da priprema godišnje izvještaje o njenoj implementaciji i iste dostavlja Savjetu za prava djeteta i Vladi Crne Gore. Finalna evaluacija treba da bude sprovedena od strane nezavisnog stručnjaka koga treba odabrati na samom početku procesa.

Konsultantkinja Pavlović je informisala učesnike da je dobila korisne sugestije na Nacrt strategije, ne samo od UNICEF-a, već i drugih UN agencija sa sjedištem u Crnoj Gori koje su se odnosile na djecu azilante i migrante bez pratnje.

Osvrt na predstavljeni Nacrt strategije dali su predstavnici Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Ministarstva prosvjete, Nacionalne kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, Centra za socijalni rad iz Pljevalja, Unije srednjoškolaca i UNICEF-a.

Bilo je riječi o najvećim ograničenjima u izradi Nacrta strategije, obavezi praćenja realizacije svih preporuka Komiteta UN za prava djeteta upućenih Crnoj Gori 2010. i 2018. godine, odgovornosti za sprovođenje Strategije, inkluziji djece sa smetnjama u razvoju, problemima sa kojima se suočavaju adolescenti, ekonomskoj eksploataciji djece, dječjem prosjačenju i podršci porodicama sa velikim brojem djece i samohranim roditeljima. Ukazano je da je nedostatak podataka predstavljao najveći problem u pripremi Nacrta strategije. Kada je riječ o preporukama Komiteta UN za prava djeteta, potrebno je pratiti realizaciju preporuka upućenih Crnoj Gori u oba ciklusa izvještavanja i uzeti u obzir realne mogućnosti zemlje za njihovo ispunjenje. Značajan napredak je ostvaren u inkluziji djece sa posebnim obrazovnim potrebama, nema više specijalnih škola i otvoreni su resursni centri. Preko 2000 djece ima rješenje o usmjeravanju, a u resursnim centrima je oko 200 djece. Angažovano je oko 300 asistenata u nastavi, a sva djeca sa smetnjama u razvoju kojima je to potrebno obrazuju se na bazi individualnog obrazovnog programa.

Kada je riječ o prosjačenju djece, ocijenjeno je da je nerealno očekivati da će Crna Gora u potpunosti riješiti ovaj problem. Iz institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore su obavijestili da je u završnoj fazi izrada Protokola o postupanju organa, ustanova i organizacija sa djecom uključenom u život i rad na ulici. Predstavnica Nacionalne kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima je saopštila da su u partnerstvu sa Crvenim krstom Crne Gore i uz finansijsku podršku UNICEF-a završili sveobuhvatno istraživanje o mapiranju uzroka i posljedica koje se odnose na zloupotrebu djece. Istraživanjem su obuhvatili samo područje Kampa Konik, a u narednom periodu namjeravaju da rade slična istraživanja kojim će obuhvatiti druga područja na kojima pretežno živi romska populacija. Saglasna je da se samo koordiniranim aktivnostima može postići uspjeh u borbi protiv dječjeg prosjačenja.

Poslanik Momčilo Martinović je saopštio da će Odbor za ljudska prava i slobode i u narednom periodu ostati dosledan multisektorskom pristupu i saradnji sa svim nadležnim subjektima u oblasti zaštite prava djeteta. U skladu sa kontrolnom i nadzornom ulogom Parlamenta, Odbor će, u skladu sa svojom nadležnošću, ispratiti realizaciju aktivnosti utvrđenih Strategijom i pratećim Akcionim planom i donositi odgovarajuće preporuke i zaključke u cilju daljeg unapređenja stanja. Informisao je da je Odbor juče usvojio Plan aktivnosti za 2019. godinu kojim je u funkciji obilježavanja 30. godišnjice od usvajanja Konvencije UN o pravima djeteta utvrđeno 11 aktivnosti u ovoj oblasti, među kojima su: razmatranje Izvještaja o mentalnom zdravlju djece u Crnoj Gori, razmatranje Strategije za borbu protiv trgovine ljudima za period 2019-2024. i Akcionog plana za implementaciju Strategije za borbu protiv trgovine ljudima za 2019. godinu - „*Stop dječijem prosjačenju!*“, održavanje Regionalne konferencije na temu „Prava djeteta“- obilježavanje 30. godišnjice usvajanja Konvencije UN o pravima djeteta, Međunarodnog dana djeteta i Međunarodnog dana ljudskih prava i održavanje Kontrolnog saslušanja predstavnika nadležnih institucija na temu „Realizacija Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2017-2021. i Preporuka sadržanih u Analizi usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom“.

Zaključio je da će Odbor za ljudska prava i slobode i dalje biti značajan i pouzdan partner u unapređenju normativnog okvira i praćenju realizacije svih aktivnosti nadležnih institucija usmjerenih na zaštitu, afirmaciju i promociju prava djeteta u Crnoj Gori.

Ocijenjeno je veoma značajnim što će praćenje realizacije Strategije za ostvarivanje prava djeteta u Crnoj Gori biti „pod budnim okom“ skupštinskog Odbora za ljudska prava i slobode koji je svoju posvećenost ovoj temi pokazao i planiranjem 11 aktivnosti u funkciji obilježavanja 30. godišnjice usvajanja Konvencije UN o pravima djeteta.

Na Javnoj raspravi je zaključeno da će kvalitet procesa implementacije, monitoringa i evaluacije Strategije zavistiti od kvaliteta međusektorske saradnje. Ključno je da se sve relevantne institucije: nacionalne i lokalne vlasti, akademska zajednica, mediji, privatni sektor i međunarodna zajednica ujedine za djecu, jer samo ujedinenim naporima može se obezbijediti da sva prava postanu stvarnost za svako dijete u Crnoj Gori.

***

INFORMACIJA
SA JAVNE DEBATE NA TEMU „LJUDSKA PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM
U OBRAZOVNIM KURIKULUMIMA“,
održane u Podgorici 16. aprila 2019. godine

Javna debata na temu „Ljudska prava osoba s invaliditetom u obrazovnim kurikulumima“, organizovana od strane NVO „Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore“ održana je u Podgorici 16. aprila 2019. godine.

Debata je organizovana u okviru projekta "Učestvovanje s odlučivanjem", finansiranog od Vlade Savezne Republike Njemačke posredstvom Ambasade SR Njemačke u Podgorici. Svrha projekta je podizanje nivoa poštovanja dostojanstva, različitosti i prava osoba s invaliditetom u crnogorskom društvu.

S obzirom da Predsjednik i članovi Odbora za ljudska prava i slobode zbog prethodno preuzetih službenih obaveza nijesu bili u mogućnosti da učestvuju, događaj su ispratili saradnici u Sekretarijatu Odbora.

Uvodna obraćanja na Javnoj debati imali su: Anđela Radovanović, programska menadžerka NVO "Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore", Ursula Romerrskirchen, konzul SR Njemačke u Podgorici, Aleksandra Popović, samostalna savjetnica I u Direktoratu za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava i Tamara Milić, načelnica Direkcije za predškolsko i inkluzivno obrazovanje u Ministarstvu prosvjete.

Moderatorica Javne debate bila je Elmira Redžepagić.

Programska menadžerka NVO "Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore" Anđela Radovanović je istakla da poštovanje ljudskih prava i učenje o njima treba da bude sastavni dio obrazovnog sistema i da predstavlja okosnicu razvoja društva. Ipak, ogromne su razlike između teoretskih postavki i primjene u praksi, jer nije dovoljno da se o osobama s invaliditetom i ljudskim pravima govori samo u okviru pojedinačnih segmenata određenih predmeta, već to mora biti svakodnevnica. Ovo nije tema o kojoj treba da se razgovara samo sa pravnicima i psiholozima, već se ista tiče i ljekara, nastavnika, učitelja, učenika, inženjera i brojnih drugih profesija. Iako se ulažu naponi u otklanjanju prepreka za osobe sa invaliditetom na fakultetima, ta populacija ipak nema potpuni pristup obrazovnim institucijama. Na mnogim renoviranim fakultetima nepristupačne su katedre, a table koje se koriste osobe sa invaliditetom ne mogu da dosegnu. U rječnicima uz riječi kojima se opisuju osobe sa invaliditetom koriste se odrednice o "nesposobnosti", "onesposobljenosti" ili "nemogućnosti". Takođe, u knjigama postoje termini poput "retardiranosti", "ometenosti", "smetnji", a budući nastavnici kroz psihološke predmete uče i o "defektnoj djeci". Mišljenja je da se znanje o važnosti ljudskih prava usvaja od primarnog stepena obrazovanja, još od pristupačnih vrtića, što se nastavlja u školama u koje roditelji ne unose svoju djecu i školski drugovi i nastavnici humanitarnim akcijama ne sakupljaju novac za rampu i lift, a završava se na fakultetima gdje se stiču znanja iz literature u pristupačnim formatima.

Konzul SR Njemačke u Podgorici Ursula Romerrskirchen je informisala prisutne da je u Njemačkoj od 13 miliona osoba sa invaliditetom samo 4% onih koji su rođeni sa smetnjama, dok većina ljudi invaliditet stekne nakon školovanja. Iako Njemačka ove godine obilježava deset godina od ratifikacije Konvencije UN o pravima osoba s invaliditetom, izazovi sa kojima se suočavaju ove osobe su raznovrsni, naročito u sferi građanskih prava. Naglasila je da je Bundestag 15. aprila 2019. godine usvojio Odluku o inkluzivnom pravu glasa za osobe sa mentalnim smetnjama i lica sa mentalnim oboljenjima, koja će od sljedećih izbora imati pravo glasa za Bundestag i Evropski parlament. Naglasila je da se svaka posvećenost unapređenju prava lica sa invaliditetom isplati, jer inkluzija omogućava da društva budu pravednija i humanija u svakom pogledu. U okviru saradnje između Crne Gore i Njemačke, Njemačka ambasada je 2018. godine podržala projekat na jačanju svijesti o osobama s invaliditetom u Crnoj Gori koji je služio za podsticanje javne diskusije o nedostacima plana i programa u okviru formalnog obrazovanja. U "Školi ljudskih prava osoba sa invaliditetom" učestvovala su djeca sa i bez invaliditeta, kao i stručnjaci iz različitih oblasti koji su edukovani o pravilnoj upotrebi terminologije u ovoj oblasti u cilju izbjegavanja diskriminacije. Projektom je predviđeno i formiranje "Pravne klinike" čija je misija osnaživanje osoba s invaliditetom putem pravne nezavisnosti i pomoći u prevazilaženju pravnih prepreka koje mogu uticati na kvalitet njihovog života.

Samostalna savjetnica I u Direktoratu za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava Aleksandra Popović je istakla da je Konvencija UN o pravima lica sa invaliditetom najvažniji međunarodni ugovor u ovoj oblasti. Ustav Crne Gore garantuje posebnu zaštitu lica sa invaliditetom, a potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori imaju primat nad domaćim zakonodavstvom. Crna Gora ima veoma dobar zakonodavni okvir koji se odnosi na zaštitu ljudskih prava i zabranu diskriminacije lica sa invaliditetom. Ukazala je na obavezu usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa međunarodnim ugovorima, u prvom redu sa Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom, kao i usaglašavanja sa Zakonom o zabrani diskriminacije i Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom. Informisala je da je Vlada Crne Gore u septembru 2016. godine usvojila Analizu usklađenosti crnogorskog zakonodavstva sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom. Takođe, u decembru 2016. Vlada Crne Gore je donijela Strategiju za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2021. godine sa Akcionim planom za 2017/2018. Poglavlje Strategije pod nazivom „Diskriminacija u oblasti obrazovanja“ posvećeno je ovoj temi, a sve mjere u oblasti obrazovanja utvrđene Akcionim planom za 2017/2018. su realizovane. Akcionim planom za 2019/2020. godinu utvrđeno je deset novih mjera kako bi se do kraja 2020. godine smanjio nivo diskriminacije u oblasti obrazovanja za 2%. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava kontinuirano radi na podizanju svijesti djece najranijeg školskog uzrasta o poznavanju i poštovanju ljudskih prava, tolerancije i različitosti. Podsjetila je da je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava tokom prošle godine finansiralo projekte nevladinih organizacija u vrijednosti od milion eura, od kojih je za oblast zaštite lica sa invaliditetom izdvojeno 440.000 eura, dok je u ovoj godini za tu oblast planirano 490.000 eura.

Načelnica Direkcije za predškolsko i inkluzivno obrazovanje u Ministarstvu prosvjete Tamara Milić je uvjerenjena da će treća Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori za period 2019-2025. usvojena u decembru 2018. doprinijeti povećanju stepena inkluzije u školama. Inkluzija osoba sa invaliditetom mora početi od najranijeg uzrasta, kako bi djeca bila pripremljena za vrtiće i osnovne škole. Kao jedan od značajnih primjera postignuća u sferi inkluzije posebno je istakla "paket nediskriminacije" koji služi kao upustvo za škole prilikom organizovanja aktivnosti na temu nediskriminacije. U planu je i usmjeravanje tranzicionog programa ka univerzitetima i fakultetima, kako bi se nastava prilagodila osobama s invaliditetom.

Uvodna obraćanja na Panelu „Ljudska prava osoba s invaliditetom u obrazovnim kurikulumima“ imali su: dr Ljiljana Jovanović, prodekanica Pravnog fakulteta i rukovoditeljka Centra za ljudska prava Pravnog fakulteta, Anita Marić, samostalna savjetnica za istraživanje i razvoj obrazovanja i vaspitanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama u Zavodu za školstvo i Marina Vujačić, aktivistkinja za prava osoba s invaliditetom.

Prodekanica Pravnog fakulteta i rukovoditeljka Centra za ljudska prava Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore dr Ljiljana Jovanović je podsjetila da je ljudsko dostojanstvo urođena, neprenosiva i neotuđiva vrijednost koja predstavlja izvor ljudskih prava. Povreda ljudskog dostojanstva se može primijetiti svakodnevno, u svim oblicima nasilja, torture, govora mržnje. Ljudska prava predstavljaju temelj slobode, pravde i mira u svijetu. Naglasila je da su ljudska prava dobila univerzalnu vrijednost usvajanjem Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima. Vrijednosti zacrtane ovom Deklaracijom baštini i Konvencija UN o pravima lica sa invaliditetom koja je usvojena 2006. godine, a s obzirom da je Crna Gora ratifikovala 2009. predstoji nam puno posla na njenoj implementaciji. Naglasila je da je Pravni fakultet Univerziteta Crne Gore 2011. godine prilagodio prostor osobama sa invaliditetom i obezbijedio posebnu digitalnu tablu i posebne trake za olakšavanje kretanja osoba sa invaliditetom. Kada je riječ o nastavnom procesu, istakla je da se ljudska prava izučavaju na osnovnim studijama, a po novom akreditovanom programu i na magistarskim studijama u okviru predmeta „Evropsko antidiskriminaciono pravo“ i doktorskim studijama na predmetu „Prava djeteta u međunarodnim dokumentima“. Napomenula je da se i u okviru Radnog prava, Međunarodnog javnog prava i Ustavnog prava proučavaju sva pitanja vezana za zaštitu ljudskih prava osoba sa invaliditetom. Informisala je da se na magistarskim studijama na Filozofskom fakultetu u Nikšiću- smjer „Inkluzivno obrazovanje“ školuje kadar koji stiče teorijska i praktična znanja, kako bi mogli pomoći učenicima i nastavnicima u prilagođavanju nastavnih programa za osobe sa invaliditetom.

Samostalna savjetnica za istraživanje i razvoj obrazovanja i vaspitanje djece s posebnim obrazovnim potrebama u Zavodu za školstvo Anita Marić je saopštila da se poslednjih deset godina u skladu sa strategijama inkluzivnog obrazovanja aktivno radilo na razvijanju ne samo programa

edukacije, već i svijesti učenika. Pored aktivnosti koje se direktno tiču zaštite ljudskih prava i sloboda, informisala je i o audio-vizuelnim udžbenicima, čitankama od četvrtog do devetog razreda i udžbenicima istorije od šestog do devetog razreda - DAISY udžbenicima, koji su urađeni u saradnji sa Zavodom za udžbenike i nastavna sredstva, uz podršku UNICEF-a i Resursnog centra "Podgorica", radi prilagođavanja materijala i pospješivanja inkluzivnog obrazovanja. Takođe, obučeno je preko 50 nastavnika kako bi se nastava uz pomoć ovog sredstva odvijala kvalitetno i na predviđen način. Pripremljeni su i materijali koji učenicima sa teškoćom prilikom učenja omogućavaju da se detaljnije upoznaju sa bazičnim vještinama čitanja i pisanja.

Aktivistkinja za prava osoba s invaliditetom Marina Vujačić je ocijenila da crnogorsko društvo ima pogrešnu percepciju inkluzivnog obrazovanja. Inkluzivno obrazovanje nije obrazovanje djece sa invaliditetom, već je obrazovanje za sve, koje će uključiti sve učenike i sve njihove razlike, potencijale i mogućnosti. U literaturi koja se koristi u formalnom obrazovanju, ne upotrebljava se adekvatna terminologija za djecu sa posebnim potrebama. Invaliditet je društveni faktor koji predstavlja glavnu prepreku za osobe sa invaliditetom u uživanju osnovnih ljudskih prava. Invaliditet je ono sa čim se suočavaju i kada nailaze na različita ograničenja i prepreke koje im drugi postavljaju. Barijere se uočavaju u praksi, zakonima, negativnom pravnom nasleđu, administrativnim procedurama i fizičkom okruženju. Navela je da nije dovoljno prilagoditi prilaz fakultetima, već kompletan prostor gdje se odvija nastava. Pristup fakultetima se ocjenjuje kao pristupačan ukoliko lice sa invaliditetom može da uđe u neki prostor, ali se ne razmišlja o tome na koji način student želi da koristiti prostor fakulteta. Određeni prostori, poput katedre i mjesta gdje se vrše prezentacije, nijesu pristupačni za osobe sa invaliditetom, pa samim tim takve osobe nikada ne mogu biti predavači.

U raspravi su učestvovali: Dražen Cerović, vanredni profesor na Pravnom fakultetu, Marina Vujačić, aktivistkinja za prava osoba s invaliditetom, Anita Marić, samostalna savjetnica za istraživanje i razvoj obrazovanja i vaspitanje djece s posebnim obrazovnim potrebama u Zavodu za školstvo, doc. dr Tatijana Dlačić, rukovodilac akademskog studijskog progama Pomorska elektrotehnika i član Upravnog odbora Univerziteta Crne Gore, Vanja Drljević, koordinatorka nacionalne Erasmus+ kancelarije, Dina Knežević, savjetnica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Ivana Ceković, konsultantkinja za obrazovanje i mlade u UNICEF-u, Milenko Vojičić, predsjednik Skupštine Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore, Anđelka Kljajević, polaznica "Pravne klinike" i pripravnica u NVO "Akcija za ljudska prava", Aleksandra Popović, samostalna savjetnica I u Direktoratu za unaprjeđenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava i dva polaznika "Škole ljudskih prava osoba sa invaliditetom" i "Pravne klinike".

Učesnici u raspravi su saglasni u ocjeni da su ostvareni određeni pomaci u ovoj oblasti, ali da nije dovoljno samo pričati o urađenom, već i o onome šta se planira po pitanju inkluzije osoba sa invaliditetom. Postoje brojni problemi koji se ogledaju u razlici između teorije i prakse, tj. u razlici između pravne legislative i "atmosfera za primjenu zakona". Takođe, problematično je što javne institucije imaju loše uslove za mobilnost osoba sa invaliditetom, jer nedostaju liftovi, rampe i osnovni uslovi koji su neophodni za očuvanje digniteta i samostalnosti osoba sa invaliditetom. Neprilagođenost literature i materijala za obrazovanje i korišćenje neadekvatne terminologije za osobe sa invaliditetom ne može biti za pohvalu. Saglasni su da je neophodno proaktivno djelovanje kako bi se svijest društva o potrebama osoba sa invaliditetom promijenila.

Na Javnoj debati je zaključeno da je u obrazovnim kurikulumima neophodno uvrstiti teme koje se odnose na ljudska prava i prava osoba sa invaliditetom i približiti njihov značaj učenicima u najranijem uzrastu kako bi se time doprinijelo prevenciji moguće diskriminacije.

ZAPISNIK SAČINILA
SEKRETAR ODBORA
Slava Burić

PREDSJEDNIK ODBORA
dr Halil Duković